

УДК 368:330.32

В. М. Зюбін,

аспірант, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Нові підходи до регулювання страхової діяльності й розвитку регіональних й національного страхового ринку, як особливої економічної системи, сьогодні набуває дуже важливого значення. Тому, у зв'язку з зростанням ролі останнього, особливо в регіональній ринковій економіці існує необхідність у подальшому теоретичному і практичному переосмисленні його місця в системі ринкових відносин. А регіональні страхові ринки, в свою чергу є найважливішою частиною економіки регіону і її необхідним елементом. Саме тому, досліджуючи можливість впливу страхового ринку на економіку регіону виявляється можливість безпосереднього вкладення збережених за допомогою страхування фінансових коштів у виробництво нових товарів і послуг та активізацію інвестиційного процесу.

Ключові слова: страхова компанія, страховий ринок, ринок страхових послуг, регіонального ринку страхових послуг

Новые подходы к регулированию страховой деятельности и развитию региональных и национального страхового рынка, как особой экономической системы, сегодня приобретает очень важное значение. Поэтому, в связи с ростом роли последнего, особенно в региональной рыночной экономике существует необходимость в дальнейшем теоретическом и практическом переосмыслении его места в системе рыночных отношений. А региональные страховые рынки, в свою очередь является важнейшей частью экономики региона и ее необходимым элементом. Именно поэтому, исследуя возможность влияния страхового рынка на экономику региона оказывается возможность непосредственного вложения сохраненных с помощью страхования финансовых средств в производство новых товаров и услуг и активизацию инвестиционного процесса.

Ключевые слова: страховая компания, страховой рынок, рынок страховых услуг, регионального рынка страховых услуг

New approaches to regulation of insurance activity and development regional and the national insurance market as special economic system, today gains very important value. Therefore, in connection with growth of a role of the last, especially in regional market economy there is a need further theoretical and practical reconsideration of its place in system of the market relations. And the regional insurance markets, in turn is the most important part of economy of the region and its necessary element. For this reason, investigating possibility of influence of the insurance market on economy of the region there is a possibility of a direct investment of the financial means kept by means of insurance in production of the new goods and services and activation of investment process.

Keywords: insurance company, insurance market, market of insurance services, regional market of insurance services

З ускладненням економічних зв'язків та розвитком суспільних відносин зміст страхування ускладнюється. Взаємовідносини між страхувальниками і страховиками набувають досконаліших форм, що забезпечує ефективне використання можливостей ринку страхових послуг. На сьогодні, існуюча система страхування в Україні ще не до кінця сформувалася в страховий ринок, особливо на регіональному рівні, але не зважаючи на це, вона є досить складною системою. Зростання ролі страхування, особливо в регіональній ринковій економіці вимагає теоретичного і практичного переосмислення його місця в системі ринкових відносин. У зв'язку з цим, є необхідним внесення певних уточнень до трактування деяких понять, пов'язаних з функціонуванням ринку страхових послуг, його управлінням і регулюванням.

Вивченню проблем формування та розвитку страхового ринку й ринку страхових послуг присвятили свої праці такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як Бігдаш В.Д., Осадець С.С., Таркуцяк А.О., Шахов В.В., Базилевич В.Д., Барановський А.І., Василік О.Д., Журавльов Ю.М., Рейтман Л.І., Грушко В., Ковалко К.М., Гвозденко О., Сподарева О.Г., Яворська Т.В. та ін. Але, в термінології страхової справи існують різні підходи до визначення «страхового ринку» та «ринку страхових послуг», які в свою чергу впливають на визначення «регіонального ринку страхових послуг», а також впливають на методичну й методологічну базу з його управлінням.

Метою роботи є дослідження теоретичних засад формування ринку страхових послуг на регіональному рівні.

Основні результати дослідження. Нові підходи до регулювання страхової діяльності й розвитку регіональних й національного страхового ринку, як особливої економічної системи, сьогодні набуває дуже важливого значення. Тому питанням формування та розвитку страхового ринку в ринкових умовах приділяє увагу велика кількість як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, однак, в термінології страхової справи існують різні підходи до визначення «страхового ринку» та «ринку страхових послуг».

Так, на думку В.В. Шахова, страховий ринок – це «особлива соціально-економічна структура, певне середовище грошових відносин, де об'єктами купівлі-продажу виступає страховий захист й формуються пропозиція і попит на неї». Розглядаючи дане визначення, з урахуванням сучасного стану страхування в Україні, слід зазначити, що існуючий страховий ринок України – це «ринок покупця» [1]. А ситуація, при якій пропозиція визначає попит і продавець шукає покупця, орієнтуючись на його потреби, і з метою його розвитку потребує певних управлінських дій. Такої ж думки дотримуються Бігдаш В.Д., Осадець С.С., Таркуцяк А.О. У даному визначенні зроблено акцент на тому, що страхування – це частина економічних відносин та визначальним чинником існування страхового ринку є наявність страхового захисту [2].

Так, Базилевич В.Д. розглядає страховий ринок як частину фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист й формуються попит та пропозиція на нього [3].

Більш широке визначення страхового ринку надає Шихов А.К.: «Це сфера специфічних економічних відносин, що складаються між страхувальниками (застрахованими особами, вигодонабувачами), що потребують, у разі можливого випадкового настання несприятливих для їхніх матеріальних, нематеріальних цінностей (благ) подій, страхового захисту майнових інтересів, і страховиками, що забезпечують його за рахунок використання ними в таких цілях страхових фондів, які формуються із сплачуваних страхувальниками грошових внесків (страхових премій)» [4]. Це визначення дозволяє більш повно розкрити сутність страхового ринку, завдяки тому, що його автор прагне звести в ньому як страхові, так і правові та економічні аспекти.

Інша група авторів робить акцент на визначенні «страхового ринку» через поняття «страхова послуга».

Так, на думку Вовчак О.Д. та Гвозденко О.А.: «страховий ринок – це сукупність економічних відносин з купівлі-продажу страхової послуги, що виражається в захисті майнових інтересів фізичних та юридичних осіб при настанні страхових випадків за рахунок внесків страхувальників» [5; 6].

На думку Рейтмана Л.І., страховий ринок – система економічних відносин, яка складає сферу діяльності страховиків і перестраховальників в даній країні, групі країн і в міжнародному масштабі з надання страхових послуг страхувальникам. Залежно від фінансових можливостей страхових організацій з прийому на страхування і перестраховування великих і небезпечних ризиків розрізняють ємність страхового ринку. Страховий ринок – це гнучка система страхових послуг, яка пристосовується до інтересів страхувальників [7].

Таким чином, виходячи з наведених груп визначень в одному випадку об'єктами купівлі-продажу на страховому ринку виступає страховий захист, а в іншому – страхова послуга.

Отже, Рейтман Л.І. визначає страховий захист як «поняття, що має дваєке смислове значення (в широкому і у вузькому сенсі слова): як економічну категорію, що відображає сукупність специфічних розподільних і перерозподільних відносин, пов'язаних з подоланням або відшкодуванням втрат, які наносяться матеріальному виробництву і життєвому рівню населення стихійними лихами і іншими надзвичайними подіями, і як сукупність перерозподільних відносин з приводу подолання і відшкодування збитків, що наносяться конкретним об'єктам суспільного виробництва або врожаю сільськогосподарських культур, майна, життя, здоров'я і доходів громадян»[7].

Визначення послуги Шаховим В.В. характеризується як «корисні результати діяльності, що задовольняють певні потреби, але не втілюються в матеріально-речовій (матеріальній) формі.

Послуги можуть бути матеріальними і нематеріальними, ринковими і неринковими, що надаються суспільству в цілому і окремим його членам. Вартість ринкових послуг визначається величиною стягнутої плати, а вартість неринкових – сумою витрат на їх надання» [1].

На нашу ж думку об'єктом купівлі-продажу на страховому ринку є широкий комплекс страхових послуг. Відповідно до Закону «Про страхування» об'єктами страхування є майнові інтереси юридичних та фізичних осіб, а не «розподільні або перерозподільні» відносини. Тут не можна забувати і про інтереси держави, суспільства, регіонів.

Виділимо ряд особливостей, страхової послуги, як товару для продажу на страховому ринку:

по-перше, страхова послуга – це зобов'язання з відшкодування шкоди, обумовлене в договорі безліччю умов і віддалене від виконання на тривалій термін, яке може бути і не виконаним, якщо не відбудеться страхового випадку, при цьому страховик (продавець) на ринку пропонує угоду, в результаті якої страхувальник (покупець); платити негайно (при підписанні договору), а страховий товар отримує тільки при настанні страхової події;

по-друге, невідчутність страхової послуги, виражається в тому, що покупець важко оцінити якість пропонованої послуги до її придбання. Угода продажу-купівлі страхової послуги для всіх покупців є непрозорою, що викликає з одного боку нерозуміння, а з іншого – недовіру. Отже, фактор недовіри з боку покупців повинен передбачатися страховиками, що ускладнює управлінську діяльність страховика і припускає спеціальну роботу з ринком;

по-третє, вартість страхової послуги знаходить своє відображення у страховому тарифі і визначається потенційними можливостями страхової компанії і співвідношенням попиту і пропозиції;

по-четверте, страхова послуга визначається страховим інтересом покупців, їх економічною потребою, можливістю і зацікавленістю брати участь у страхуванні;

по-п'яте, страхова послуга може бути надана лише на підставі договору з добровільних або з обов'язкових видів страхування;

по-шосте, система страхових послуг має бути провідником економічної, соціальної, техніко-технологічної, екологічної та інших аспектів політики безпеки держави, його відповідальності за всі сфери життєдіяльності людини.

За результатами проведення аналізу теоретичних аспектів, наведених вище й з урахуванням виявлених особливостей ми можемо *розкрити зміст поняття «ринку страхових послуг»*, що в свою чергу надає можливість *визначити його* як сукупність суб'єктів страхування, об'єднаних певною системою економічних відносин для задоволення потреб у страховому захисті, де об'єктом купівлі-продажу виступає не тільки даний страховий захист, але й певні чинники безпеки суспільства, особливо екологічної. З цього можна зробити висновок про те, що у страхування достатньо об'єктивно притаманних йому функцій, які формують цілісну комплексну систему відносин, механізмів, критеріїв і факторів їх розвитку.

Сьогодні, ринок страхових послуг представлений на всіх взаємопов'язаних ринках у структурі фінансового ринку та ринку фінансових послуг. В свою чергу, фінансовий ринок відіграє основну роль шляхом трансформації грошових коштів у грошовий капітал, а ринок фінансових послуг забезпечує рух цього капіталу. Таким чином, фінансовий ринок призначений для здійснення угод між покупцем та продавцем фінансових ресурсів, а сутність ринку фінансових послуг виявляється в тому, що він відображає конкретні форми організації руху фінансових ресурсів через фінансово-кредитний механізм [8].

Тому ринок страхових послуг також можна розглядати і як один із сегментів ринку фінансових послуг. При цьому, страхові компанії можуть розглядатися і як виробники страхових послуг, і як фінансові посередники. Фінансові послуги у сфері страхування пов'язані з формуванням колективних страхових фондів і фінансовим відшкодуванням різноманітних втрат і збитків. При цьому, фінансове посередництво має місце при розміщенні фінансових ресурсів на фінансовому ринку [2].

Дослідження категорії «ринку страхових послуг» та функцій страхування, дозволяє визначити його місце в системі ринкових відносин (рис. 1).

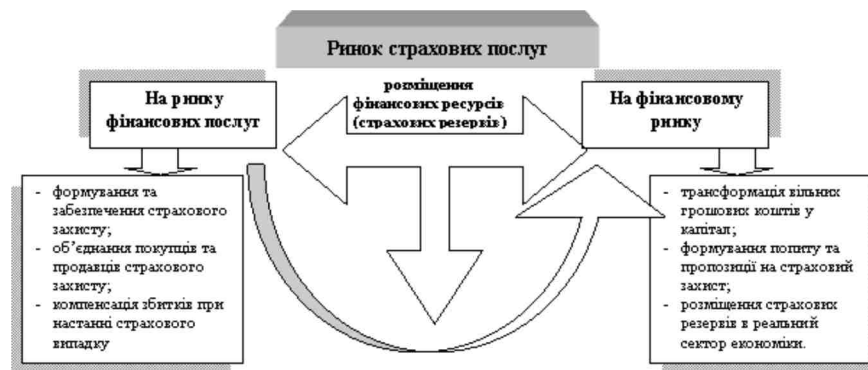

Рис 1. Місце ринку страхових послуг в системі ринкових відносин

При цьому роль страхування на конкретному етапі суспільного виробництва, передусім, визначається саме тими завданнями, які вимагає від нього ринок. Крім того, страховий ринок є елементом фінансової системи держави та впливає на її економіку шляхом забезпечення системи захисту майнових прав, інтересів громадян і підприємств. Підтримання соціальної стабільності суспільства, економічної безпеки держави також є важливим фінансовим інструментом регулювання національної економіки і потужним джерелом акумулювання фінансових ресурсів для їх довготермінового інвестування в реальний сектор економіки (рис. 2) [2].

Рис. 2. Вплив ринку страхових послуг на економіку країни

Складна структура державного устрою України та її економіки, що складається з цілого ряду областей, а також економічних регіонів і асоціацій економічної взаємодії, об'єднаних інтеграційними зв'язками, які значно відрізняються один від одного, дозволяє зробити висновок про те, що формування страхового ринку нашої держави базується на становленні, розвитку і функціонуванні системи регіональних страхових ринків, які, відповідають територіальним положенням, особливостям її окремих регіонів та їх взаємозв'язків, економічної залежності, особливо в кооперації праці.

На нашу думку, згідно з метою даного дослідження, пов'язаного з регіональними аспектами розвитку страхового ринку необхідно ввести уточнююче поняття «регіонального ринку страхових послуг».

Тобто, *регіональний ринок страхових послуг* – це сукупність страховальників, страховиків, органів місцевого самоврядування, об'єднаних певною системою економічних відносин для задоволення потреб у страховому захисті, де об'єктом купівлі-продажу, виступає страхова послуга, не тільки в інтересах окремого суб'єкта, члена суспільства, а й держави в цілому.

Крім того, спираючись на сучасний стан розвитку вітчизняного страхового ринку, одним з основних факторів його подальшого розвитку має стати формування та розвиток його регіональної структури. А регіональні страхові ринки є найважливішою частиною економіки регіону і її необхідним елементом. Саме тому, розвиток регіональних страхових ринків має визначальне значення для формування національного страхового ринку України. Різні особливості регіональних страхових ринків будуть визначати основу вітчизняного страхового ринку в перспективі. Зокрема, досліджуючи можливість впливу страхового ринку на економіку регіону виявляється можливість безпосереднього вкладення збережених за допомогою страхування фінансових коштів у виробництво нових товарів і послуг та активізацію інвестиційного процесу.

На нашу думку, до факторів впливу ринку страхових послуг на регіональну економіку можна віднести:

- можливість відшкодування шкоди майновим інтересам юридичних і фізичних осіб різних форм власності, у тому числі муніципальної, і тим самим зняття навантаження з регіонального бюджету;

- використання «тимчасово-вільних» страхових фондів страхових організацій для реалізації регіональних інвестиційних проектів;
- утримання грошових коштів страхових компаній в межах регіону і використання їх для розвитку економіки і вирішення соціальних питань.

Крім того, велике практичне значення має система стимулювання: інвестицій, у тому числі й іноземних, для регіонального розвитку за рахунок забезпечення безумовного їх повернення (у тому числі і з допомогою страхування ризику); регіональних виробничих і торговельних відносин за рахунок наявності надійного страхового захисту; безпечної діяльності, як визначального принципу.

В межах даного дослідження нами було розглянуто лише ті фактори, які на нашу думку, грають найбільш значущу роль в економічному розвитку регіону і є об'єктом управління з боку органів місцевого самоврядування.

Це насамперед: забезпечення страхового захисту фізичних і юридичних осіб за рахунок позабюджетних джерел його фінансування та використання «тимчасово-вільних» страхових фондів, для реалізації інвестиційних програм регіону. Інші фактори є похідними від вирішення основних завдань страховими організаціями та посилення функцій контролю з боку державних інститутів.

Разом з тим стан українського регіонального страхового ринку в цілому на сьогоднішній день можна оцінити як незадовільний. Регіональна складова страхового ринку є досить слабкою. Прикладом тому є показники про надходження страхових внесків в 2010 р. в Луганській і Донецькій областях (Табл. 1).

Таблиця 1. Регіональна складова страхового ринку у Донецькій та Луганській областях

Суб'єкти регіону	Дохід на одну особу населення за 2010 р., грн.	Частка у консолідованому бюджеті України за 2010 р.		Валові надходження страхових премій з добровільних видів страхування		Коефіцієнт розвитку страхування (співвідношення збору страхових премій до бюджету)
		млн. грн.	%	млн. грн.	%	
Луганська обл.	17836,1	51523,0	4,68	186,6	0,9	0,004
Донецька обл.	21258,2	118554,0	10,77	4359,11	20,9	0,036
В цілому Україна	18347,0	1101015,0	100	20857,44	100	-

Складено за даними: [9; 10]

З таблиці 1 видно, що суб'єкти регіону у Донецькій та Луганській областях розвинені в економічному відношенні нерівномірно. Бюджет Луганської області в 2,3 рази менше бюджету Донецької області, а дохід на душу населення менше майже у 1,2 рази. Однак, незважаючи на різний економічний потенціал і різний стан страхового ринку, для всіх страховиків залишаються однакові проблеми.

По-перше, відзначається слабка фінансова база областей. Господарючі суб'єкти продовжують відчувати фінансову кризу. Підприємства по-своєму адаптувалися до ринкової економіки. Тіньовий оборот капіталу природно не використовується для участі у страховому обороті, тому, що відразу стає вразливим для податкових органів і силових структур.

По-друге, місцеві страховики є слабкими. Місцеві страхові компанії представлені дочірніми компаніями і філіями великих страховиків, в основному київських компаній і не великою кількістю місцевих компаній, які виникли на короткій хвилі розквіту страхового бізнесу. Слабка фінансова база суб'єкта регіону не дає підтримки місцевим страховикам в їх становленні. Навіть ті страховики, які зуміли збільшити свої статутні капітали до нормативних розмірів, не можуть добитися стійкого положення. Збільшення статутного капіталу до необхідних нормативних розмірів стало для більшості перешкодою, яку неможливо подолати.

По-третє, спостерігається обмежена кількість страхових продуктів. Як правило, місцеві страховики обмежуються класичними видами страхування, які не мають орієнтації на існуючі проблеми, й ведуть свою діяльність тільки в інтересах фінансово-промислових груп. Страхові продукти, які мають глибоке маркетингове опрацювання, і дозволяють страховику вийти на якісно новий рівень розвитку, зустрічаються вкрай рідко.

В-четверте, відстежується відтік грошових коштів через філії великих страховиків з інших регіонів. В табл. 2 наведено частки участі місцевих страховиків та філій, дирекцій і відділень представництв з інших міст у Донецькому регіоні станом на 2010 рік.

По-п'яте, відзначається перетворення місцевих страховиків у філії великих страхових компаній.

Таблиця 2. Частки участі місцевих страховиків та філій, дирекцій і відділень представництв з інших міст у Донецькому регіоні станом на 2010 рік

Суб'єкт регіону	Кількість місцевих страхових компаній	Кількість філій, дирекцій, відділень та представництв з інших міст	Частка місцевих страховиків	Частка філій, дирекцій, відділень та представництв з інших міст
Донецька область	24	159	0,15	6,63
Луганська область	4	138	0,03	34,5

Складено за даними: [10]

Одна з основних проблем у Донецькій та Луганській областях, та й усюди України, це відтік грошових коштів через філії банків і страхових компаній в центр. Починаючи, розвивати місцевий страховий ринок, адміністрація суб'єктів регіону бачить, як одразу ж слабких місцевих страховиків відтісняють філії великих компаній. Тобто, фактично розвиваючи ринок страхування традиційними способами, адміністрація сприяє відтоку фінансових ресурсів з регіону. Дана ситуація обумовлена використанням великими страховими компаніями новітніх маркетингових прийомів, сучасного менеджменту.

Відокремлення у фінансовому відношенні Київського регіону, його великий фінансовий і господарський потенціал дозволив багатьом київським компаніям

перейти на якісно новий рівень організаційного розвитку. У київських компаніях не тільки поставлена кадрова політика і фінансове планування, але й розвинена маркетингова служба. Єдина опора місцевих страховиків, це – об'єднання в пули з дочірніми організаціями державної страхової компанії «Оранта».

Залишившись один на один зі своїми проблемами, без підтримки місцевої адміністрації, не витримавши конкуренції з філіями великих страхових компаній, місцеві страховики поступово йдуть зі страхового ринку. Як правило, вони перетворюються у філії однієї з великих страхових компаній. Цілком можливо, що в найближчі 2 - 3 роки місцеві страхові компанії взагалі зникнуть зі страхового ринку, якщо адміністрація не надасть їм реальну підтримку.

Таким чином, розглядаючи основні характеристики регіонального страхового ринку в динаміці, можна говорити не тільки про слабкість регіональних страхових компаній, але і про акумуляцію фінансових ресурсів великими страховими організаціями й їх відтік з регіонів у центр.

Об'єктивною основою перетворення страхових компаній на джерело позикового капіталу є інверсія циклу страхування, заснована на тимчасовому розподілі ризику. Інвестиційна можливість обумовлена тим, що страховий платіж за часом передє закінченню страхової послуги. При цьому, страхові організації акумулюють значні грошові кошти, особливо при довгострокових програмах страхування життя. Крім того, за допомогою страхування можна забезпечити стимулювання інвестиційної активності, шляхом надання страхових гарантій потенційним інвесторам. Слід зазначити, що на сьогодні, в більшості областей України сумарний обсяг зібраних регіональними страховиками страхових внесків у порівнянні з великими страховими компаніями невеликий.

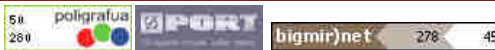
Таким чином, інвестиційний потенціал ринку страхових послуг не реалізується, сьогодні це особливо помітно на регіональному рівні. У зв'язку з цим, на нашу думку, необхідно є системна розробка теоретичної та практичної бази розвитку інтеграційних процесів регіонального ринку страхових послуг та подальше вдосконалення форм, методів і механізмів управління цією важливою сферою обслуговування для формування ринку страхових послуг й використання інвестиційних можливостей страхових організацій, включаючи залучення ресурсів великих центральних страхових фірм.

Висновок. Сучасні тенденції розвитку регіональних ринків страхових послуг дозволяють зробити висновок про необхідність активної участі, регулювання та управління з боку як державних, так і місцевих органів влади за критеріями розподілу їх значення та функцій у справі формування національного страхового ринку і впливу на розвиток економіки регіону. Цей вплив визначається реалізацією надійного страхового захисту та сприянням ефективних інвестицій в регіони. А регіональне управління розвитком ринком страхових послуг повинно полягати у формуванні взаємовідносин регіональних органів влади та управління з суб'єктами страхової діяльності, прийняття та реалізація комплексних цільових програм страхування, координації дій суб'єктів страхової діяльності, формуванні інвестиційних проектів за рахунок тимчасово вільних коштів страхових компаній і методологічне управління розвитком ринку страхових послуг.

Література

1. Шахов В.В. Страхование: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2003. – 311с.
2. Сподарева О.Г. Теоретичні засади функціонування страхового ринку в ринкових умовах господарювання /О.Г. Сподарева // Економіка та держава, 2010. - № 5. – С.54-56.
3. Базилевич В.Д. Страхова справа / В.Д. Базилевич, К. Базилевич. – К.: Знання, КОО, 2002. – 203 с.
4. Шихов А. К. Страхование / А.К. Шихов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 376 с.
5. Вовчак О.Д. Страхові послуги: навч. посіб. / О.Д. Вовчак, О.І. Зав'язька. – Львів: Вид-во «Компакт-ЛВ», 2005. – 656 с.
6. Гвозденко А.А. Страхование: учебник / А.А. Гвозденко. – М.: ТК Велби, изд-во Проспект, 2006. – 464 с.
7. Страхование дело. Учебник. Под редакцией профессора Рейтмана Л.И. – М.: Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. – 524 с.
8. Подкатилова Е.В. Рынок финансовых услуг и его место в структуре финансового рынка / Е.В. Подкатилова. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ogbus.ru>
9. Державний комітет статистики України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 11.12.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"